

โฉนดชุมชน เราทำได้

ร่วมสร้างสรรค์สิทธิชุมชนในสังคมไทย

โฉนดชุมชน เราทำได้

ร่วมสร้างสรรค์สิทธิชุมชนในสังคมไทย

ผู้เขียน : เภาศิลป์ คงแก้ว

บรรณาธิการ : พงษ์ทิพย์ สำราญจิตต์ และ อารีวรรณ คูสันเทียะ

ภาพประกอบ-ออกแบบ : ชิตะวา มุนินโท

สนับสนุนข้อมูล :

เครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย

จัดทำโดย :

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน

55/245 ซอยงามวงศ์วาน 32 แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 02-953-3541 โทรสาร 02-953-3542

เว็บไซต์ : www.landreformthai.net

อีเมล : landreform@hotmail.com

พิมพ์ครั้งที่ 1 : เมษายน 2555 จำนวน 1,000 เล่ม

พิมพ์ที่ : เดคโคเดีย ดีไซน์ โทร. 02-893-3131

สนับสนุนการจัดพิมพ์ :

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

โฉนดชุมชน เราทำได้

ตอนที่ 1

แบบทดสอบจิตใจสำหรับเกษตรกร

1. ถ้าคุณเรียกตัวเองว่าเกษตรกร อะไรคือสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับคุณ

ก. ที่ดิน

ข. เงินทุน

ค. แรงงาน

ง. ความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะเป็นเกษตรกร

2. ถ้าคุณมีปัญหาเกี่ยวกับ ความมั่นคงในที่ดินของคุณ อะไรคือสิ่งแรกที่คุณเลือกทำ

ก. มองหาคนช่วยแก้ไข

ข. มองหาเพื่อนร่วมปัญหา

ค. มองหาสาเหตุของปัญหาและแก้ไขเองเพียงลำพัง

ง. ทำพร้อมกันทุกข้อนั้นล่ะ

คำตอบจะตรงใจกันหรือไม่. . .ขอเฉลย. . .สิ่งที่สำคัญที่สุด
สำหรับเกษตรกร ก็คือเจตนาที่จะเป็นเกษตรกรอย่างแรงกล้านั่นเอง
องค์ประกอบอื่นๆ จึงจะตามมาอย่างมีนัยยะสำคัญ

โดยเฉพาะที่ดิน เมื่อคุณเข้าใจตัวเองชัดเจนดีแล้วว่า มีเจตนา
ต้องการเป็นเกษตรกร การมีที่ดิน มีเงินทุน มีแรงงาน เป็นความ
พร้อมที่จะทำงาน ก็น่าจะครบองค์ประกอบของการเป็นเกษตรกร

แต่กระนั้น หากมีอุปสรรคสำคัญเกิดขึ้น นั่นคือขาดความรู้สึกมั่นคง และปลอดภัยในการทำกินในที่ดินของคุณ. . .แล้วคุณจะทำอย่างไร

ขอเฉลย. . .อย่างแรก คุณจะต้องคิดถึงการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะการต่อสู้เพื่อสิทธิในที่ดินของคุณเอง คุณจะเลือกต่อสู้ตามลำพังหรือจะรวมกลุ่มกันต่อสู้ ถ้าทุกคนที่รายรอบคุณต่างมีปัญหadeียวกันกับคุณ แน่่อนการรวมกลุ่มน่าจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด เพื่อสร้างความเข้มแข็งและช่วยกันแก้ไขปัญหาลให้ ลุล่วงไปได้ในที่สุด

มาลองฟังประสบการณ์ของคนอื่น ๆ กันดู

โฉนดชุมชน เราทำได้

ตอนที่ 2

ที่มาของโฉนดชุมชน

“เราทำสิ่งนี้เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคงใน
ที่ดินทำกิน เพื่อผลิตอาหารที่ไร้สารพิษ และปลูก
พืชหลากหลายชนิด เป็นฐานการผลิตอาหารให้
สังคมทั่วไปได้บริโภค และรักษาสิ่งแวดล้อมให้มี
ความสมดุลยั่งยืน”

คุณคิดอย่างไรกับคำพูดข้างบนนี้

และ . . .

“เราไม่อยากจะให้ปัญหาที่มีอยู่ทุกวันนี้ตก
ไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน คิดว่าโฉนดชุมชนเป็น
ทางออกที่เป็นไปได้ ถ้าไม่ทำ . . . เชื่อแน่ว่าสักวัน
หนึ่งที่ดินทำกินของคนในชุมชนนี้และชุมชนต่าง ๆ
คงตกไปอยู่ในมือของนายทุนหมด สุดท้ายลูก
หลานพวกเราในชุมชนคงไม่มีที่ดินทำมาหากินอีก
ต่อไป และกลายเป็นลูกจ้างนายทุนในที่สุด”

และ

"การสร้างองค์กรชุมชนเพื่อดำเนินการเอนดูชุมชนไม่ได้สร้างด้วยกฎหมาย ไม่ใช่การต้อนคนเข้ากรอบของกฎหมาย การเติบโตขององค์กรชุมชนไม่สามารถเติบโตได้ในทางนิตินัย แต่เป็นการเติบโตทางพฤตินัยต่างหาก แม้มีกฎหมายรองรับไข่ว่าเกษตรกรจะมีอำนาจ เราต้องให้ความสำคัญกับการสร้างวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน การรวมตัวกันของพี่น้องเกษตรกร และความตื่นตัวของคนในชุมชนด้วย"

ใช่แล้ว. . .นั่นคือการคิดค้นรูปแบบขององค์กรเพื่อดำเนินงานเอนดูชุมชน โดยเครือข่ายเกษตรกรแห่งหนึ่ง ที่ชื่อว่าเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย

“แนวทางการต่อสู้ของเครือข่ายฯ คือการยึดหลักตามกฎหมาย
รัฐธรรมนูญปี 2550 มาตรา 66 ซึ่งได้บัญญัติเรื่องสิทธิชุมชนว่า
“บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นหรือท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิ
อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดี
ของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา
และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้ง
ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

พวกเขาจึงทำให้โฉนดชุมชนมีผลในทางกฎหมาย โดยผลักดันให้รัฐบาลออกกฎหมายรับรอง (ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการจัดให้มีโฉนดชุมชน ปี พ.ศ. 2553) แต่ในขั้นตอนการปฏิบัติ องค์กรชุมชนหรือคณะกรรมการขององค์กรชุมชน จะเป็นผู้ดำเนินการจัดการที่ดินของชุมชนเอง เช่น การจัดทำแผนที่โฉนดชุมชนอย่างมีมาตรฐาน ป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยเฉพาะเรื่องแนวเขตป่าและแนวเขตที่ดินทำกินของคนในชุมชน การร่วมกันกำหนดกติกาในการดูแลรักษาป่า การใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืน และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน

โฉนดชุมชน เราทำได้

ตอนที่ 3

เกษตรกรกรอย่างเรา. . .

จะบริหารจัดการโฉนดชุมชนกันอย่างไรดี

การบริหารจัดการองค์กรและโฉนดชุมชน ต้องมีหลักการที่ชัดเจน เช่น สมาชิกมีอิสระในการผลิตในที่ดินของตน จะเลือกผลิตพืชผลการเกษตร หรือเลือกที่จะขายผลผลิตการเกษตร อย่างไรก็ตาม แต่เอกสารสิทธิโฉนดชุมชน จะเป็นเอกสารสิทธิที่ฟ่วงสิทธิที่ดินของเกษตรกรหลายคนไว้ในเอกสารสิทธิใบเดียวกัน เกษตรกรแต่ละรายจึงไม่สามารถขายที่ดินของตนเองได้ รวมทั้ง ไม่สามารถนำที่ดินไปจำนองกับธนาคารพาณิชย์หรือธนาคารของรัฐได้

องค์กรชุมชน จึงต้องมี ธนาคารที่ดินชุมชน ไว้เพื่อรองรับ
ปัญหาการเปลี่ยนแปลงผู้ถือครองที่ดิน โดยยินยอมให้สมาชิกสามารถ
จำนอง หรือขายที่ดินได้ แต่มีกฎเกณฑ์ว่าจะต้องจำนองหรือขายคืนให้
กับธนาคารที่ดินชุมชนเท่านั้น ด้วยราคาที่เป็นธรรมตามที่ชุมชนร่วมกัน
กำหนด โดยประเมินจากการลงทุนลงแรงและผลผลิตที่มีอยู่ในที่ดินนั้น
ไม่ใช่ราคาตามตลาดซื้อขายที่ดิน

กฎเกณฑ์เช่นนี้ จึงเป็นการป้องกันไม่ให้ที่ดินตกไปอยู่ในมือ
ของนักเก็งกำไรที่ดินจากภายนอก ธนาคารที่ดินชุมชนจะรับซื้อที่ดินไว้เอง
โดยอาจขายต่อให้กับสมาชิกในองค์กรที่ยังมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ หรือ
รอขายคืนให้กับเกษตรกรรายเดิม หรือใช้เป็นแปลงผลิตรวมของชุมชนก็
ยังได้

โหนดชุมชนต้องมี ธรรมนูญชุมชน หรือกฎระเบียบสำหรับการอยู่ร่วมกันในชุมชน กติกาสำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมไปถึงการเสริมสร้างความรักสามัคคี ฟังพาท้ายเกื้อกูลกัน ตัวอย่างเช่น . . .

การ จัด การ ป่า

ป่าแก่ หรือป่าอุดมสมบูรณ์ ห้ามทำลายโดยเด็ดขาด หาก
ตัดเดือนแล้วยังฝ่าฝืน จะให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐดำเนินการ

ป่าธรรมชาติในชุมชน ให้กรรมการดูแลเพื่อเป็นป่า
ใช้สอยของชุมชน และมีกติกาในการใช้อย่างยั่งยืน ห้ามแผ้วถาง ฟื้นฟูให้มี
สภาพป่าสมบูรณ์

การใช้ประโยชน์จากป่า การเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์จากป่าแต่ละชนิด ต้องดูความสมดุล ใช้หลักการถนอมรักษาไว้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การใช้ไม้ ให้ใช้ไม้ในสวนของตัวเองก่อน ถ้าจะใช้นำไปแปลงรวมของชุมชนต้องให้กรรมการพิจารณาความจำเป็น และยึดหลักการประหยัดและยั่งยืน

ก า ร จั ด ก า ร น้ า

สายน้ำหลัก ในระยะขอบชายฝั่ง 15 เมตร ห้ามโค่นไม้ทุกชนิด และพื้นที่ใดไม่มีต้นไม้ให้ปลูกเพิ่ม

สายน้ำรอง ให้เว้นขอบชายฝั่ง 5 เมตร ห้ามโค่นต้นไม้ทุกชนิด และให้ปลูกเสริมถ้าไม่มีต้นไม้

สายน้ำซับ บริเวณนี้ห้ามตัดไม้ทำลายป่าโดยเด็ดขาด

การจับสัตว์น้ำ ห้ามใช้เครื่องมือที่ทำลายล้าง และมีการรักษาความสะอาดของน้ำ ไม่ปล่อยน้ำเน่าเสียลงในแหล่งน้ำ

การจั ด การ ที่ ดิน

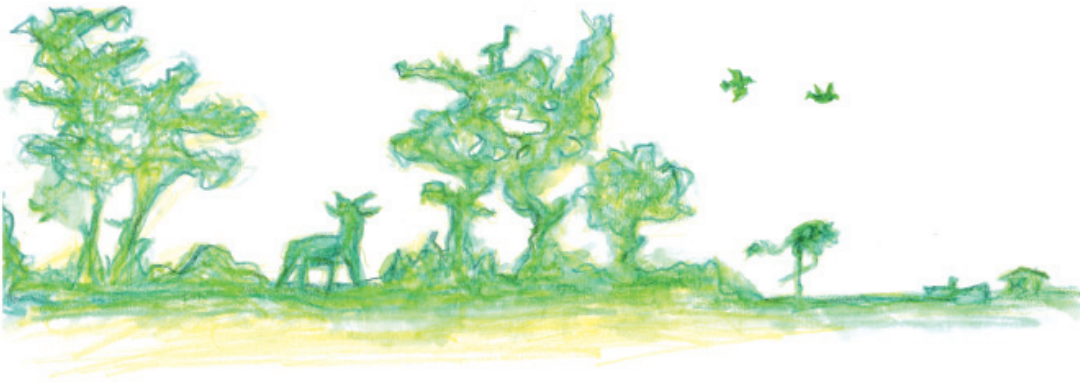
ให้ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี และการไถพรวน ที่ทำลายโครงสร้างดิน โดยพิจารณาจากสภาพพื้นที่ หรือความลาดชันที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ให้ส่งเสริม การปลูกพืชที่หลากหลาย ทั้งไม้ยืนต้น ไม้ผล ไม้เศรษฐกิจ และพืชผักที่ใช้ในครัวเรือน เน้นการปลูกพืชที่เกื้อกูลกัน และอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

หากมีความจำเป็นต้องขายที่ดิน ให้แจ้งให้คณะกรรมการองค์การชุมชนทราบ

ก า ร ตู แ ล ส ัตว์ ป่า

ห้ามล่าสัตว์ป่าสงวนหวงห้าม หายากและ
ใกล้สูญพันธุ์ ให้ชุมชนสร้างจิตสำนึก ช่วยกันลด และเลิกการล่า
สัตว์ป่า ให้ทุกคนปิดป้ายประกาศในเขตสวนตัวเองว่าเป็นเขต
ห้ามล่าสัตว์

ผู้ที่ละเมิดข้อตกลง ให้กรรมการตักเตือน หาก
ไม่เชื่อฟังให้ชุมชนใช้มาตรการทางสังคมเข้ามาจัดการและ
พิจารณาเพิกถอนหนังสือรับรองสิทธิการทำประโยชน์ในเขตที่ดิน
ขององค์กรชุมชน และถ้ามีความผิดขั้นร้ายแรงให้กรรมการ
พิจารณาส่งให้หน่วยงานราชการดำเนินการ

. . . นั่นคือตัวอย่างหนึ่งของการจัดการพื้นที่โฉนดชุมชน

แล้วชุมชนของคุณล่ะพร้อมหรือยัง

โฉนดชุมชน เราทำได้

ตอนที่ 4

เรื่องสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

นอกจากบริหารจัดการพื้นที่โฉนดชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืนแล้ว องค์กรชุมชนยังต้องทำกิจกรรมอีกหลายอย่างเพื่อให้เกษตรกร สมาชิก องค์กรชุมชนมีเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งนั่นเอง

ตัว น เ ศ ร ษ ฐ กิ จ หรือการหาเงินมาใช้ในกิจกรรมขององค์กร เช่น การทำปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยอินทรีย์เพื่อขาย และใช้ในครัวเรือนเกษตรกร โดยสมาชิกลงหุ้นกัน ถ้าใครที่ได้จะเก็บไว้ใช้ในกิจกรรมการทำงานขององค์กร

กิจกรรมร้านค้าสหกรณ์ ที่สมาชิกในชุมชนรวมหุ้นกันซื้อสินค้าที่จำเป็นมาขายในชุมชนด้วยราคาที่เป็นธรรม ผลกำไรที่ได้จากการค้าขาย แบ่งปันให้กับคนในชุมชนและใช้ในกิจกรรมรวมขององค์กรชุมชน

กิจกรรมกลุ่มข่าวสาร ที่ซื้อข่าวสารขายให้สมาชิกใน
ราคาต่ำกว่าท้องตลาด เงินกำไรที่ได้ก็เอามาสมทบเข้ากลุ่มขององค์กร
ชุมชน

กิจกรรมทำนารวม โดยสมาชิกที่ไม่มีที่นา มีที่นาไม่
เพียงพอ หรือมีแรงงานทำนาไม่เพียงพอ รวมกลุ่มกันเพื่อลงแรงทำนา
และแบ่งผลผลิตกัน โดยแบ่งผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งไว้ขาย เพื่อใช้ใน
กิจกรรมรวมขององค์กรชุมชน

ต๋ ำ น ่ ำ ง ค ม จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำกำไรใน
ข้างต้น ส่วนหนึ่งจะจัดแบ่งไว้ให้สมาชิกกู้ยืมโดยไม่มีดอกเบี้ย เช่น ใน
เวลาเจ็บป่วยที่ต้องไปหาหมอ หรือกรณีฉุกเฉินอื่นๆ

ในด้านความสัมพันธ์ภายในและภายนอกชุมชน จะมีการ
จัดแบ่งพื้นที่ชุมชนเป็นโซน เพื่อดูแลซึ่งกันและกันพูดคุยเรื่องสิทธิ
ชุมชนกันอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการทำข่าวนักข่าวพลเมือง และการ
ออกข่าวผ่านสื่อมวลชนต่างๆ ทำให้คนอื่นรู้ว่าองค์กรชุมชนของเรา เป็น
องค์กรที่ดูแลรักษาป่า

ต๋ ำ น ก ำ ร ศี ก ษ ำ มีการจัดกลุ่มศึกษาตัวเองและ
เชิญวิทยากรภายนอกมาพูดคุยเรื่องกฎหมายและสิทธิชุมชนในการ
จัดการที่ดิน และสิ่งแวดล้อมเป็นประจำ ทำให้มีความเข้าใจในสิทธิ
ของตัวเองและมีการทำงานแบบรวมกลุ่ม ทำให้ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์กัน

ด้ ำ น วั ฒ น ธิ ร ร ม มีทั้งกิจกรรมหลักๆ คือการทำงานร่วมกัน
ในแปลงการเกษตร หรืองานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน และกิจกรรม
ด้านศิลปวัฒนธรรมต่างๆ

การนำประสบการณ์ของพื้นที่หนึ่ง มาปรับใช้สำหรับอีกพื้นที่หนึ่ง คือ
การย่นระยะทางของความสำเร็จ แต่ที่เห็นอีกนิด สิ่งที่เราเรียนรู้กันได้แต่ลอกเลียน
แบบกันไม่ได้ คือ จิตใจที่มุ่งมั่น หรืออุดมการณ์ของพวกเราทุกคนที่จะหลอมรวม
เป็นอุดมการณ์ขององค์กรชุมชน และอุดมการณ์เครือข่ายองค์กรประชาชน
ซึ่งอุดมการณ์อันนี้ แท้ที่จริง มีอยู่ในตัวพวกเราทุกคนอยู่แล้ว
หากว่า...คุณได้เลือกแล้วที่จะเป็นเกษตรกร

.....
หมายเหตุ

ขอขอบคุณบทเรียนใจנדชุมชน จากเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย

วิธีการยื่นคำขอเพื่อดำเนินงานโฉนดชุมชน

ชุมชนใดมีความประสงค์จะยื่นคำขออนุญาตเพื่อดำเนินงานโฉนดชุมชนให้ยื่นคำขอต่อสำนักงานโฉนดชุมชน สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยมีแบบฟอร์มและเอกสารหลักฐานที่กำหนด ดังนี้

1. แบบคำขอเพื่อดำเนินงานโฉนดชุมชน ประกอบด้วย แบบคำขอเพื่อดำเนินงานโฉนดชุมชน(ปจช.01) แบบแสดงหลักฐานของชุมชนเพื่อประกอบการดำเนินงานโฉนดชุมชน(ปจช.02) และบัญชีรายชื่อประชาชนในพื้นที่ชุมชนที่ขอดำเนินงานโฉนดชุมชน
2. แผนที่สังเขปชุมชนและบริเวณโดยรอบที่ชุมชนจะขอบริหารจัดการที่ดิน
3. บัญชีรายชื่อคณะกรรมการและครัวเรือนสมาชิกของชุมชน จำนวนเนื้อที่ดินในความครอบครองของแต่ละครัวเรือน และประเภทของการใช้ประโยชน์ที่ดิน
4. ประวัติและรูปแบบการรวมตัวของชุมชน
5. ข้อเสนอและแผนงานของชุมชนในการบริหารจัดการที่ดิน รวมทั้งแนวทางความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
6. เอกสารหรือหลักฐานอื่น ๆ(ถ้ามี) เช่น กฎระเบียบของชุมชนด้านการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ขอรับแบบคำขอเพื่อดำเนินงานโฉนดชุมชน ได้ที่
สำนักงานโฉนดชุมชน สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

โทรศัพท์ 02-28 1-0597

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน